

Asia: VN/35745/2023

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle opintoetuslaiksi ja eräiksi muiksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Esityksen yleiset tavoitteet

VYY pitää uudistuksen ensisijaista tavoitetta, eli täysipäiväisen opiskelun mahdollistamista ja opintojen läpäisyn tukemista tavoiteajassa, periaatteessa erittäin kannatettavana. Riittävä toimeentulo on edellytys sille, että opiskelija voi keskittyä päätoimisesti tutkinnon suorittamiseen. Riittävä toimeentulo tukee opiskelijan henkistä ja fyysistä jaksamista opintojen aikana sekä valmiuksia jaksaa työelämässä.

Esitetyt käytännön toimet jäävät kuitenkin täysin ristiriitaisiksi tavoitteen kanssa. Opintotuen kokonaisuudistus näyttäytyy nimellisistä parannuksistaan huolimatta säästöailta, joka ei korjaa opiskelijoiden toimeentulon perusongelmaa eli rahamuotoisen tuen riittämättömyyttä. Päätoimisen opiskelun edellytykset ovat murentuneet viime vuosien muiden leikkausten, indeksijäädysten ja asumistuen heikennysten vuoksi. Tämä uudistus ei kykene paikkaamaan syntyneitä toimeentulovajetta, vaan pikemminkin sementoi sen.

2. Opintorahan, asumislisän ja opintolainan valtiontakauksen myöntäminen ja määrät

Opiskelijoiden toimeentuloa on jo heikennetty merkittävästi siirtämällä opiskelijat yleisen asumistuen piiristä takaisin opintotuen asumislisälle. Tämä hallituksen esittämä taso opintotuen ytimelle eli opintorahalle ja asumislisälle on täysin riittämätön kattamaan todellisia opiskelun ja elämisen kustannuksia. Opintolainatakauksen korottaminen ei ole ollut todellinen toimeentulon parannus, vaan se siirtää vastuun valtion suorasta tuesta opiskelijan omaksi velkataakaksi. Järjestelmän muuttaminen entistä lainapainotteisemmaksi on kestävämpi.

VYY näkee, että asumislisä tulisi olla indeksidonnainen ja että kuntaluokitusten tulisi vastata markkinatilannetta ja kuntaluokkien asumiskustannuksien muutoksia varten tulisi tehdä säännöllisiä tarkastuksia sekä tarvittavia muutoksia. Vaasassa opiskelija-asuntojen vuokrat sekä yksityisten markkinoiden hinnat ovat nousseet merkittävästi viime vuosina. Siitä huolimatta tuen määrässä ei

ole tapahtunut vastaavia tarkistuksia, vaan Vaasa kärsii vääristyneestä kuntaluokituksesta. On vääryys, että opiskelijoiden asumislisässä sovelletaan samoja kuntaluokkia kuin yleisessä asumistuessa, vaikka opiskelijoita ei huomioitu kummankaan määrittelyssä. Jos asumislisän tasoa ei sidota kansaneläkeindeksiin eikä kuntaluokkia päivitetä vastaamaan alueellista todellisuutta, vaasalaisten opiskelijoiden vuokranmaksukyky ja elintaso heikkenevät entisestään. Kuntaluokkien tarkastamatta jättäminen riskeeraa alueellisen tasa-arvo ja eriarvoistaa opiskelijoiden toimeentulon opiskelukaupungin mukaan.

Perustavanlaatuinen ongelma on myös asumislisän sitominen vain opintotukikuukausille. Tämä pakottaa opiskelijat joko kuluttamaan rajallisia tukikuukausiaan kesäaikana pelkän vuokran maksamiseen tai hakeutumaan muun sosiaaliturvan piiriin, mikä monimutkaistaa järjestelmää. On otettava myös huomioon, että korkeakoulut eivät ole velvoitettuja järjestämään koulutusta kesäaikaan niin suurta määrää, että opiskelija pystyisi realistisesti edistämään henkilökohtaisen opintosuunnitelman opintoja samassa tahdissa kuin varsinaisten lukukausien aikana.

3. Opintotukeen oikeuttavat opinnot ja tukiaika muissa kuin korkeakouluopinnoissa

Ei lausuttavaa.

4. Opintotukeen oikeuttavat opinnot ja tukiaika korkeakouluopinnoissa

Esityksessä ehdotetut tutkintokohtaiset tukikuukausien määrät ovat liian tiukkoja. Tukiaikoja on jo aiempina vuosina supistettu, ja uusi malli luo entistä vähemmän joustavuutta opintoihin. Opintotuen tulisi turvata ympärivuotinen asumisen tuki, mikä ei nykyisten tukikuukausien määrien rajoissa ole realistisesti mahdollista.

Tukikuukausien loputtua opiskelijan on siirryttävä muille tukimuodoille, mikä ei ole tarkoituksenmukaista opiskelijan aseman sekä valmistumisen tavoittelun kannalta. Opiskelijoiden tarve tuelle ei katoa minnekään, vaan paine siirtyy mm. toimeentulotuella hakeutumiseen. Tukikuukausien loppuminen voi pahimmillaan johtaa opiskelupaikasta luopumiseen tai opintojen keskeyttämiseen, mikä on täysin ristiriidassa korkeakoulutusasteen nostamisen tavoitteen kanssa.

5. Huoltajakorotus

VYY pitää huoltajakorotuksen muuttamista lapsikohtaiseksi kannatettavana ja perheellisten opiskelijoiden asemaa parantavana uudistuksena. Kokonaisuuden huomioon ottaen, jää opiskelijoiden toimeentulon parantamisen vaikutus hyvinkin pieneksi, sillä tämä ainoa sitä parantava uudistus koskee vain marginaalista ryhmää.

6. Oppivelvollisen erityinen asumislisä ja koulumatkatuki

Ei lausuttavaa.

7. Opintolainan myöntäminen ja valtioneuvoston

Opintotuen muuttuminen yhä vahvemmin lainaperusteiseksi on VYY:n poliittisen linjan vastaista. Opintolainan osuus opiskelijan kuukausittaisesta budjetista on jo nyt kohtuuttoman suuri (noin 60 %) ja opintolainojen määrät ovat yli kolminkertaistuneet kymmenen vuoden aikana. Kelan tietojen mukaan vuonna 2010 opintolainaa otettiin keskimäärin 6 700 euroa, kun vuonna 2022 määrä oli noussut jo 22 660 euroa opiskelijaa kohden, minkä jälkeen luvut ovat jatkaneet kasvuaan.

Suuri velkaantuminen heikentää korkeakoulutuksen saavutettavuutta erityisesti alemmista sosioekonomisista taustoista tuleville. Lainanottoon kannustaminen tilanteessa, jossa korot ovat epävakaat, luo opiskelijoille suuret henkiset ja taloudelliset paineet, mikä heijastuu suoraan hyvinvointiin sekä mielenterveyteen, ja sitä kautta opintojen etenemiseen. Opintotuen lainapainotteisuus voi vähentää koulutuksen kannattavuutta ja asettaa eri aloilta valmistuneet opiskelijat epätasa-arvoiseen asemaan työelämän palkkauksen ja lainamäärän suhteen.

Opintolainaa jäi vuonna 2025 maksamatta yli 100 miljoonaa euroa ja perinnässä on kokonaisuudessaan noin 350 miljoonaa euroa opintolainaa. Vuonna 2025 opintolainaa on 6,5 miljardia euroa yhteensä puolella miljoonalla ihmisellä. Opintotuen lainapainotteisuus tulee kasvattamaan entisestään valtion takaaman opintolainan kokonaismäärää sekä siten valtion vastuuta.

Yhä suurempi velkataakka lisää nuorten aikuisten taloudellista epävarmuutta, jolla on negatiivinen vaikutus muun muassa työuraan, perheen perustamiseen, sekä uskallukseen toimia yrittäjänä. Lisäksi velkaantuminen heikentää myös nuoren aikuisen mahdollisuutta ja varmuutta ostaa oma koti, jota varten laina on usein välttämätön.

8. Luottolaitoksen velvollisuudet ja opintolainan takaisinmaksun vaatiminen

Koska opiskelijat velkaantuvat nykyään poikkeuksellisen paljon, luottolaitosten ja Kelan välisen yhteistyön ja sääntelyn on suojattava valmistuneita kohtuuttomilta takaisinmaksuvaatimuksilta. Lainan takaisinmaksuehtojen on oltava joustavia, ja pankkien velvollisuutena tulee olla tarjota helposti lyhennysvapaita kuukausia tai maksujärjestelyitä, mikäli vastavalmistuneen työllistyminen viivästyy tai palkkataso uran alussa on matala.

9. Korkoavustus

VYY pitää opintolainan korkojen pääomitusjakson pidentämistä kannatettavana mutta vastustaa korkoavustuskausien määrän vähentämistä. Toimenpide on kuitenkin luonteeltaan reaktiivinen: se yrittää korjata järjestelmän valuvikoja tilanteessa, jossa vahinko on jo tapahtunut ja opiskelija on ylivelkaantunut. Ensisijaisen ratkaisun tulisi aina olla rahamuotoisen perustuen korottaminen, jotta tarve korkoavustukselle pienenesi.

10. Opintolainahyvitys

VYY tunnistaa positiiviseksi muutokseksi sen, että tavoiteajassa valmistuneiden opintolainahyvitys tulee nousemaan 40%:sta 45%. Tämä ei kuitenkaan todellisuudessa tule lisäämään hyvityksen määrää, sillä lainan omavastuu tulee nousemaan 2500 eurosta 8000 euroon. Olemme hyvin huolissamme siitä, että kyseinen muutos kannustaa nostamaan entistä enemmän lainaa, jotta omavastuu ylittyy ja opintolainahyvitys mahdollistuu. Erityisen turmiollinen vaikutus muutoksilla tulee olemaan määrääjassa valmistuville, sillä heidän osaltaan lainahyvitys tulisi laskemaan jopa 10%:lla nykyiseen tasoon verrattaen. Tämä lisää lamaannuttavaa valmistumisen painetta eikä huomioi opiskelijoiden yksilöllisiä tarpeita ja opiskelutahtia. Kaksiportainen opintolainahyvityksen malli palkitsee niitä opiskelijoita, jotka kykenevät puurtamaan suunnitellussa vauhdissa opintonsa valmiiksi, mutta rankaisee ankarasti niitä, joille tavoiteaika on liian kunnianhimoinen. Määrääjassa valmistumisen ei tulisi olla täysin eriarvoisessa asemassa tavoiteajassa valmistumiseen nähden.

Opintolainahyvityksen uudistuksen kannustava vaikutus jää pieneksi, sillä sen vaikutukset ulottuvat laajemmin opiskelijoihin, jotka valmistuvat jo tavoiteajassa. Niillä opiskelijoilla, joiden valmistuminen viivästyy terveyshuolien tai työnteon seurauksena, lisävelka ei välttämättä nopeuta opintoja, vaan kasvattaa taloudellista epävarmuutta, sillä hyvityksen suuruus vähenee.

11. Takausvastuulain ja sen perintä

Valtion takaaman opintolainan päätyessä Kelan perittäväksi takausvastuulainana, perintätoimien on oltava sosiaalisesti oikeudenmukaisia. Perinnässä on huomioitava nuorten aikuisten tosiasiallinen maksukyky, eikä se saa johtaa luottotietojen menetykseen heti työuran alussa. Pidämme opintovelallisen suojan parantamista kannatettavana.

12. Muut liitelait

Opintoetuslain uudistuksen heijastusvaikutukset muihin tukiin täytyy arvioida huolellisesti, jotta kokonaisuus pysyy opiskelijan kannalta selkeänä.

13. Esityksen vaikutusarviot

VYY katsoo, että esityksen vaikutusarviot ovat puutteellisia. Niissä ei ole otettu huomioon aiempien sosiaaliturva- ja asumistukileikkausten sekä tämän uudistuksen yhteisvaikutuksia opiskelijoiden arkeen ja ostovoimaan. Esityksen taloudellisia vaikutuksia ja ”kustannusneutraaliutta” on arvioitu lyhytnäköisesti vain vuoteen 2030 saakka. Opintolainapainotteisuuden todelliset negatiiviset pitkän aikavälin vaikutukset, kuten kotitalouksien ylivelkaantumisen, asuntokaupan hyytyminen vastavalmistuneiden osalta ja perheenperustamisen lykkääntyminen, on jätetty arvioimatta.

14. Muita huomioita

Opintoetuslain uudistusta ei ole valmisteltu johdonmukaisena ja eheänä kokonaisuutena. Päätös siirtää opiskelijat yleiseltä asumistueltä asumislisälle tehtiin hätiköidysti erillään tästä kokonaisuudistuksesta, mikä romutti pohjan pitkäjänteiseltä sosiaaliturvan kehittämiseltä.

VYY korostaa, että opiskelijoiden toimeentulon on perustuttava riittävään opintorahaan, ei jatkuvaan velkaantumiseen tai pakolliseen työntekoon opintojen ohella. Suomen elinvoimaisuus, korkea koulutustaso ja osaavan työvoiman saanti vaativat sitä, että opiskelijoille taataan aito rauha ja resurssit opiskella. Uudistus epäonnistuu tässä tavoitteessa täysin.

Elers Heidi

Vaasan yliopiston ylioppilaskunta - Mimmi Eskelä, hallituksen
kaupunkipoliittinen vastaava & Heidi Elers, hallituksen puheenjohtaja